

Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče

Doporučený metodický rámec MPSV pro přípravu k přijetí dítěte do rodiny:

Zákonná úprava:

podle ustanovení § 27 odst. 1 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zahrnuje odborné posouzení pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu.

V této souvislosti přípravy žadatelů dostávají významný prostor v celém procesu zprostředkování a mohou mít podstatný vliv na utváření představ žadatelů o náhradní rodinnou péči a mohou je dostatečně dopředu vybavit potřebnými znalostmi a dovednostmi, které budou potřebovat při péči o přijímané dítě.

Cílem příprav je:

1. poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče,
2. umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte,
3. získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte.

Principy příprav:

- přípravy vede multidisciplinární tým odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče,
- příprav by se měl účastnit sociální pracovník, který bude posuzovat vhodnost či nevhodnost žadatelů pro zařazení do evidence,
- příprav by měl být účasten psycholog, který bude žadatele vyšetřovat a posuzovat vhodnost či nevhodnost pro zařazení do evidence,
- součástí příprav by měla být i práce s žadatelovou širší rodinou, které se týká přijetí dítěte (účast vlastních dětí na 1 víkend s programem, žádoucí i pro osvojitele),
- přípravy by měly probíhat ve skupině, jejich součástí mohou být i individuální konzultace,
- účast stávajících náhradních rodičů při přípravách (je přínosem, aby se příprav účastnili i stávající pěstouni či osvojitelé, kteří mohou sdílet svoje zkušenosti s náhradní rodinnou péčí v praxi; je důležité, aby byla jasně vymezena jejich role a témata, ke kterým se vyjadřují),
- žadatelé by měli mít možnost vyjádřit se k průběhu příprav a krajské úřady by měly tuto zpětnou vazbu pečlivě vyhodnocovat,
- doporučený rozsah příprav je 48 hodin,
- doporučení realizovat jeden běh příprav pro maximálně 20 osob.

Pojetí odborného posouzení

Odborné posuzování zahrnuje vyhodnocení řady skutečností zjišťovaných o žadatelích již od momentu podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad vypracovává kompletní dokumentaci o žadatelích včetně zprávy ze sociálního šetření v rodině žadatelů. Zpráva zahrnuje informace o rodinné situaci, bytových podmínkách, sociální síti rodiny a další informace, které je možné získat se souhlasem žadatelů, např. formou referencí od zaměstnavatele, ze školy aj.

Odborné posouzení zahrnuje vyhodnocení skutečností podle ustanovení § 27 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. V souladu s již proběhlou novelou zákona je od 1. 6. 2006 novým podkladem pro odborné posouzení zhodnocení přípravy žadatelů na přijetí dítěte. Výsledek odborného posouzení je podkladem pro vydání rozhodnutí o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence. Odborné posuzování provádí příslušný krajský úřad (případně MPSV).

Přípravy a psychologické vyšetření

I. FÁZE PŘÍPRAV: Úvodní setkání žadatelů

Společná účast žadatelů o pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu i osvojení. Minimálním standardem, který je pro tuto část příprav počítán, je 8 až 10 hodin. Úvodní setkání mohou probíhat formou vícedenních setkání (např. odpoledne) nebo v podobě zkráceného víkendového setkání.

1. úvodní setkání (jednodenní)

Témata:

- seznámení se
- cíl příprav
- struktura příprav
- vysvětlení procesu zprostředkování (včetně souvislostí, co to znamená, pokud si žadatelé podají žádost přímo k soudu)

2. setkání (jednodenní)

Témata:

- formy náhradní rodinné péče
- právní aspekty
- psychologie dítěte v NRP
- specifika péče o dítě v NRP
- současný stav NRP v kraji
- interaktivní část – očekávání, obavy, motivace k podání žádosti

Výstup z prvního a druhého setkání:

Zpráva o průběhu úvodních setkání, která se zaměřuje na vyhodnocení úvodních kontaktů s žadatelí. Zprávu vypracovává odpovědný pracovník organizace (týmu), která zajišťovala úvodní setkání. Ve zprávě je žádoucí upozornit na případnou oblast, které by měla být věnována pozornost ze strany vyšetřujícího psychologa.

Psychologické vyšetření psychologem KÚ:

Toto vyšetření by mělo být zaměřeno diagnosticky a jeho cílem by měla být možnost eliminovat v počáteční fázi příprav žadatele se zjevnými psychopatologickými odlišnostmi, které jsou kontraindikací pro náhradní rodinnou péči. Při zjištění rizik, která jsou s NRP neslučitelná, nebudou žadatelé dále pokračovat v přípravě. Pro odborné posouzení bude jako podklad pro zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny sloužit zpráva z úvodního setkání.

Výstup z úvodního psychologického vyšetření:

Závěr z vyšetření (obsahující také zohlednění zprávy z úvodu přípravy), včetně doporučeného zaměření se na určitou oblast v průběhu pokračování přípravy a vyjádření pro další průběh příprav.

Vyjádření:

DOPORUČUJI – žadatelé pokračují ve skupinových přípravách.

NEDOPORUČUJI – žadatelé nejsou doporučeni pro náhradní rodinnou péči, nepokračují již v přípravě.

DOPORUČUJI S PODMÍNKOU – žadatelé pokračují ve skupinových přípravách a dle druhu podmínky je u nich sledován vývoj v dané oblasti (např. může jim být nabídnuto individuální probrání některého tématu nebo spolupráce se členy týmu příprav).

II. FÁZE PŘÍPRAV: Klíčová témata v náhradní rodinné péči

Po úvodních setkáních a psychologickém vyšetření je doporučeno, aby probíhala zvláště příprava žadatelů o osvojení a žadatelů o pěstounskou péči.

V této části by měla probíhat vícedenní setkávání skupin žadatelů, s využitím nejen předávání informací, ale s větším zapojením žadatelů do interakce a zážitkových technik, ze kterých si žadatelé odnesou poznatky a prožitky z níže uvedených témat. Pokud má vyšetřující psycholog zájem, může se účastnit některého bloku příprav.

Témata příprav:

(tématům se věnovat ve všech rovinách: sociální, psychologické, zdravotnické)

- charakteristika dětí v náhradní rodinné péči,
- specifika péče o děti v náhradní rodinné péči,
- péče o děti se speciálními potřebami (chronické či závažné onemocnění, poruchy chování),
- zátěž v biologické rodině (závislost, onemocnění, sociální vyloučení),
- sociálně-právní témata náhradní rodinné péče,
- zprostředkování NRP, soudní jednání,
- psychologie dětí v náhradní rodinné péči (vývojová psychologie, identita dítěte),
- prožívání dětí (deprivace a její důsledky),
- role náhradního rodiče v životě dítěte,
- biologická rodina dítěte v náhradní rodinné péči (význam udržení kontaktu a pozitivního obrazu),
- řešení krizových situací,
- vlastní děti a rodina žadatelů,
- práce s historií dítěte,

- péče o etnicky odlišné děti,
- péče o sourozenecké skupiny,
- péče o dospívající děti,
- ochota spolupracovat a vyhledat odbornou pomoc,
- je možné využít i spolupráci s kojeneckým ústavem či jiným zařízením v kraji (návštěva žadatelů).

Výstup z příprav:

Závěrečná vyhodnocující zpráva o žadateli/ žadatelích a průběhu přípravy. Tuto zprávu vypracovává zodpovědný pracovník organizace (týmu), která přípravu realizovala. Zpráva může rovněž obsahovat záznam o návštěvě v zařízení. Žadatelé jsou se závěry seznámeni v rámci nahlížení do spisové dokumentace, v případě negativního hodnocení je žadatelům umožněn kontakt s pracovníkem vyhotovujícím zprávu.

Psychologická konzultace – uzavření, celkové zhodnocení psychologem:

Závěrečná konzultace žadatelů s psychologem KÚ. Vyhodnocuje se především absolvování přípravy a konečná připravenost žadatelů k přijetí dítěte, probíhá uzavření psychologického vyšetření v případech, kdy byla diagnostická část vyšetření ukončena jako doporučení s podmínkou. Výstupem je závěrečná psychologická zpráva, která obsahuje pouze doporučující nebo nedoporučující stanovisko.

Specifikum - příprava žadatelů na pěstounskou péči na přechodnou dobu

Příprava žadatelů (nebo stávajících pěstounů) na pěstounskou péči na přechodnou dobu by měla zahrnovat témata jako příprava výše uvedená.

Důraz by měl být kladen na pochopení témat:

- smysl pěstounské péče na přechodnou dobu (co všechno znamená pro dítě a biologické rodiče; je to nástroj pomoci a podpory pro rodiny – umožňuje původní rodině soustředit se na problémy; je to také možnost pro řešení krizových situací, kdy dítě nemůže žít se svými rodiči),
- kontakt a komunikace s biologickou rodinou dítěte.

Psychologický rámec:

- důraz na práci s dítětem (jak reagovat, vysvětlování situace, vytváření kladně prožívané identity přijatého dítěte),
- prohloubení znalostí o dětech se specifickými potřebami,
- zpracování vlastních prožitků pěstounů (adaptace na příchody a odchody dětí, připravenost, reakce vlastní rodiny),
- vztahy v pěstounské rodině při PP na přechodnou dobu:
 - zátěžové situace a strategie jejich řešení,
 - schopnost přijímat podporu,
 - informace o síti odborných (podpůrných) služeb v kraji.

Přípravy žadatelů (případně stávajících pěstounů) o pěstounskou péči na přechodnou dobu by měly probíhat v malé skupině (max. 10 osob) **v doporučeném rozsahu 70 hodin**. Základem může být společná příprava žadatelů o pěstounskou péči a žadatelů, kteří se chtějí stát pěstouny na přechodnou dobu. V rozšířené části by se přípravy pěstounů na přechodnou dobu měly dále zaměřit na sebezkušenost žadatelů, prověření interakce v zátěžových situacích a schopnost spolupráce. Více než v ostatních přípravách bude nutné zde zapojit všechny členy rodiny, včetně dětí již v rodině žijících.

Hostitelská péče

MPSV doporučuje, aby přípravami žadatelů o pěstounskou péči procházeli v rámci odborného posouzení také všichni žadatelé o tzv. hostitelskou péči podle ustanovení § 30 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, s výjimkou rodičů, prarodičů či sourozenců dítěte nebo žadatelů, kteří již přípravu v minulosti absolvovali nebo mají praktické zkušenosti s náhradní rodinnou péčí.

Je v zájmu ochrany každého dítěte, tedy i toho, které má být z ústavní péče uvolněno pouze na krátkou, omezenou dobu, důkladné psychologické přešetření osob žádajících o uvolnění dítěte. Obsah psychologického vyšetření tedy má obdobu standardního vyšetření žadatelů o NRP. Jako vhodné se doporučuje zařadit tyto osoby do zkrácené či individuální přípravy, kterou si hradí sami žadatelé.

Během psychologického posuzování by měla být pozornost zaměřena zejména na motivaci k pobytu dítěte v rodině na omezenou dobu, výhledy a záměry do budoucnosti, osobnost žadatelů, strukturu rodiny (případně vlastní děti), připravenost žadatelů na specifika chování a prožívání u dětí vyrůstajících v ústavním zařízení, otevřenost ke komunikaci a spolupráci se zařízením či jinými odborníky. Pokud je žádost podána ke konkrétnímu dítěti, měl by mít psycholog k dispozici údaje o dítěti, aby mohl minimalizovat rizika pro toto dítě. Výstupem psychologického vyšetření je závěrečná zpráva s kladným či zamítavým stanoviskem. Pokud bude žádost podána bez uvedení konkrétního dítěte, musí být uvedeno doporučení, pro které dítě by tato forma pomoci byla vhodná. Vytipování konkrétního dítěte je prováděno ve spolupráci orgánů sociálně-právní ochrany dětí a zařízení, kam je dítě svěřeno.

Mgr. Klára Vítková Rulíková v. r.
ředitelka odboru rodiny a dávkových systémů